

התנגדות ילדים בגן

עבודה זו סוקרת את דרכי ההתמודדות של גננות עם בעיות התנהגות והתנגדות בגן. עבודה זו תעמוד הן על התמודדות דיפרנציאלית, פרטנית ונקודתית והן תעסוק גם בתמודדות מערכתית וכוללנית יותר. עבודה זו מעלה על נס את חשיבות תפקידה ומקומה של הגננת בחיי הילדים, שכן הם פוגשים אותה מדי יום, למשך מספר שעות לא מבוטל ולעיתים אף יותר משנה אחת. על מנת שהגננת תוכל לבצע את תפקידה בצורה מיטבית, יעילה ונכונה, חשוב לספק לה את הכלים להתמודד הן עם ההתנהלות השוטפת בגן והן עם בעיות התנהגות והתנגדות שילדים מפגינים. מנתוני שטח עולה, כי בכל גן יש לפחות ילד אחד המפגין בעיות התנהגות והוא פעמים רבות שואב מהגננת את מרבית האנרגיות. לפיכך, השטח מעלה את הצורך לספק לגננת ארגז כלים רחב אשר יסייע לה בתחושת המסוגלות בהתמודדות וכן, בזכותו היא תדע להתאים את ההוראה ואת אופן ההתמודדות שלה למתרחש בגן.

טיפול נכון בהתנגדות ילדים צריך לכלול הן עבודה פרטנית עם הילד והן הדרכה של דמויות המקיפות אותו בסביבתו, קרי צוותי ההוראה ודמויות במשפחה. כאשר ניגשים ובוחנים את התנהגותו המתנגדת של הילד, חשוב לנסות ולעמוד על הסיבה העומדת מאחוריה. ניתן להסתכל על התנהגותו המתנגדת של הילד כפעולה הדורשת שינוי במצב הקיים. התפקיד של המבוגר בהתמודדות עם ההתנגדות של הילד היא לדעת לזקק ולנסות לזהות את המחאה האמיתית של הילד, לראות מעבר לפעולה הנגלית לעין. חשוב לנסות לזהות את העוול שנגדו הילד מוחה ולסייע לו להמשיג את העוול הזה למילים. העוול מעורר בילד תחושה לא נעימה ולעיתים אך מכאיבה ואלו נמצאות בבסיס הכעס וההתנגדות של הילד. בהנחה שבוצע זיהוי מוצלח של העוול והמבוגר והילד הצליחו להמשיגו למילים, ניתן כעת לסייע לילד להתמודד בצורה אפקטיבית יותר, מהדרך שהייתה מוכרת לו עד כה. (דור-חיים, 2014).

ניתן להמשיג לילד את מצבו וכן, להציע לו אסטרטגיות חלופיות בצורה השלכתית באמצעות קריאת ספרים. לדוגמא, ישנו הספר "שיטת כוח המוח של צביקי". הסיפור של צביקי מעניק לילדים מודל של צב שמתקשה להתמודד עם מצבי תסכול וכעס. בעזרת ליווי תומך של ג'ירפה הגננת וזוג הורים, צביקי מחזק את הוויסות העצמי שלו במצבי לחץ ולומד להתפייס ולבקש סליחה במצבים של פגיעה באחר. בפרק הראשון צביקי לומד "איך לכעוס בלי להרוס" בעזרת שיטת כוח המוח. הגננת עוברת איתו על שיטה של שלושה צעדים שעוזרת לילדים (וגם למבוגרים) לווסת את הרגש וההתנהגות שלהם במצבים של לחץ ומצוקה. בצעד הראשון, כאשר "המוח מתחמם כמו קומקום רותח", צביקי לומד לעצור את הנטייה להתנהגות מתפרצת ולשמור היטב על הדמות המטאפורית של "כעסון". בצעד השני צביקי לומד כיצד להרגיע את עצמו. כמו צב שיכול להתכרבל בתוך השריון, כך צביקי לומד להשתמש בנשימות עמוקות ולהוסיף ככל שצריך גם "זמן רגיעה" של הסחת דעת באמצעות פעילויות שונות. לאחר שנרגע, צביקי חושב היטב ופותר בעיות עם חברים. זה השלב השלישי בו צביקי לומד להשתמש בגישה פרו-חברתית לפתרון בעיות. הפרק השני בסיפור מציג "נסיגה": צביקי לא מצליח לשלוט בעצמו מול התגרות של צפרדעון ומתפרץ שוב. בפרק זה הגננת וההורים חוברים יחד ומלמדים את צביקי לבקש סליחה, לתקן את הקשר ולהתפייס. הסיפור מציג מודל שאינו מבייש את הילד מצד אחד, ואינו מגונן עליו מצד שני באמצעות תקיפה של אחרים. המבוגרים מתייחסים להתנהגות הלא טובה באופן ענייני שעוזר לילד להתגבר על המבוכה, לקבל אחריות ולשקם את הקשרים החברתיים שנפגעו. הסיפור יוצר ערוץ תקשורת שמאפשר למבוגרים לדבר באופן עקיף וקל עם הילד על נושאים רגישים שיכולים להכביד, ללמד מושגים חשובים בעזרת מטאפורות, ולעודד למידה של דרכים פרו-חברתיות לפתרון בעיות (אליצור, 2015).

פעמים רבות הילד מגיב בהתנגדות משום שהוא חווה קשיים בתחומים שונים. לדוגמא, הוא בעל תפיסת עולם נוקשה. ילדים מתנגדים או סרבנים משוכנעים שצרכיהם ורצונותיהם קודמים לכל. לכן, תהליך העבודה עם ילדים אלו צריך לכלול תהליך של יצירת קו מחשיבה גמיש יותר אשר לוקח בחשבון הן קבלה של צרכי הילד והן ניסיון לראות ולכבד צרכים של ילדים אחרים (נבון, 2014). במאמרה של טל (2017) עולה כי פיתוח מיומנויות של כישורים חברתיים עשוי לסייע במניעה של התנהגויות מתנגדות או תוקפניות מצד ילדים. באמצעות יצירת אווירה חברתית חיובית ניתן להפחית באופן משמעותי, גם בזמן אמת וגם בעתיד, מעשים העלולים לפגוע באחר. קושי נוסף אשר בגינו ייתכן והילד מגיב בהתנהגות מתנגדות הינו קושי שפתי. לעיתים לילדים בגילאי הגן השפה אינה מפותחת דיה והילד מתקשה להשתמש בשפה כדי לבטא את רגשותיו או להגיב להוראות ובקשות פשוטות. אלו עלולים לגרום לאי התאמה לסביבה ולכן חיזוק כישורי שפה וביטוי בעל פה הינם משמעותיים להתמודדות (נבון, 2014). במקרים כאלו, יש לנסות לטפח בילד מיומנויות שפה אשר עשויות להטיב על איכות האינטראקציה. לדוגמא- ליצור אינטראקציות עם הילד המערבות שיחות, הדגמות ומשחקי תפקידים, המסייעים לילד לבנות דרכים חדשות ויעילות לפתרון הבעיות. חשוב שהאינטראקציות הללו יתבססו במידה רבה על שימוש באמצעים מילוליים להבעת רגשות, הצעת פתרונות להתמודדות עם קונפליקטים וכן, לארגן רצף של שלבי התנהגות. כך, בעזרת השפה, ילדים עם הפרעות התנהגות לומדים לבטא את רצונותיהם ולהתמודד עם מחלוקות. חשוב כי הגננת תנסה לאתר ולזהות האם קיים קושי שפתי. כמו כן, חשוב לנסות לענות על השאלה האם ההתנהגות החריגה של הילד עשויה לנבוע מכך שהוא אינו מבין את ההוראות הניתנות לו ביחידות או במסגרת הקבוצה הגדולה, או שמא הוא מתוסכל מכך שהוא אינו יכול לבטא את רצונותיו ורגשותיו. במקרים כאלו, מומלץ לתת לילד הסברים פשוטים מבחינה לשונית ולוודא עימו הבנה (רום, צור & קרייזר, 2009).

נשאלת השאלה, מה על המבוגר האחראי לעשות בזמן אמת כאשר הילד מגיב בהתנהגות מתנגדת, ואף לעיתים אלימה. ראשית, על המבוגר להיות מודל לחיקוי, לנסות להפחית את רמת הלחץ והחרדה של הילד ולהגיב אליו בקור כוח, לא בכעס ולא בתוקפנות. אין טעם לנסות לחנך את הילד תוך כדי התנגדות, שכן זה אינו זמן מתאים ללמד את הילד את כללי ההתנהגות הנכונה. אם המבוגר יסדר לילד כי הוא אינו נכנס ללחץ וכן שהוא מסוגל להכיל את הזעם שלו ויתרה מזאת, מאמין שהוא מסוגל להירגע- המסר יעבור לילד ואט אט יאמין גם הוא ביכולת שלו להירגע, על אף החרדה שמציפה אותו (נבון, 2014). שנית, אין ספק שעל המבוגר להגיב להתנהגות המתנגדת והלא מתאימה של הילד, אך עולה שאלת נוספת- מהי תגובה נכונה? הרבה פעמים כאשר מדברים על תגובה בהתאם להתנהגות, עולה המחשבה על ענישה. מחנכים ומחנכות בגיל הרך מתחבטים רבות בשאלה- האם נכון להשתמש בעונשים? ואם כן, באילו? ואם לא, מהן האלטרנטיבות האחרות להתמודד עם התנהגות לא מקובלת ומתנגדת של הילד? מחנכים והורים, הרואים בענישה תהליך חינוכי הכרחי במצבים מסוימים, מאמינים שזהו האמצעי המוצלח ביותר לשפר התנהגות בלתי רצויה. הם סבורים שהילד, שאינו "מבין" כיצד נכון להתנהג ואשר מסרים מילוליים לא הובילו אותו לשנות את התנהגותו, יחווה באמצעות העונש חוויה בלתי נעימה, שתיחרט בזיכרונם ותעזור לו בהמשך דרכו, שלא לחזור על ההתנהגות שבעקבותיה נענש. גולדהירש (2018), סוברת כי גישת הענשה מטפלת בסיפטומים ולא בבעיה עצמה. ציות לסמכות של מבוגר מעניש (הורה, או גננת), המחליט עבור הילד איך עליו להתנהג, מלמדת את הילד כבר מהגיל הרך להסתמך על משמעת חיצונית. הילד לומד לחכות להכונה ולא עובר תהליך של הפנמת מודל ההתנהגות הרצוי ולא מפתח משמעת עצמית להעברה למצבי חיים אחרים. חשוב לדעת, שעונשים מרובים הופכים להיות חסרי משמעות עבור הילד